

MAISHIY ZO‘RAVONLIKNING KELIB CHIQISH SABAB VA SHART-SHAROITLARI

Raxmanov Elbek Xusniddinovich

Huquqni muhofaza qilish akademiyasi Qayta tayyorlash va malaka oshirish fakulteti katta prokurori.

Annotatsiya: Ushbu tesizda oilaviy zo‘ravonlikning sabablarini murakkab ijtimoiy, madaniy, iqtisodiy va psixologik omillarning o‘zaro bog‘liq tizimlarini tadqiq qiladi. Olimlar ushbu zo‘ravonlik uzoq ildizlarga ega ijtimoiy-madaniy normalar hamda iqtisodiy shart-sharoitlarga bog‘liqligini aytib, sodda tushuntirishlarning yetarli emasligini ta’kidlaydi.

Kalit so‘zlar: zo‘ravonlik, oilaviy zo‘ravonlik, ijtimoiy, madaniy, iqtisodiy psixologik omil, [reproduktiv](#) zo‘ravonlik, jinsiy zo‘ravonlik.

Oilaviy maishiy zo‘ravonlik - bu oila a'zolari tomonidan bir shaxsga iqtisodiy, ruhiy, jismoniy yoki jinsiy zo‘ravonlikni amalga oshirish yoki amalga oshirish bilan tahdid qilish tushuniladi. **Victim blaming** (inglizchadan) esa zo‘ravonlik qurbonini ayblash, ya'ni zo‘ravonlik sodir etilganda aybi borligini aytish, psixologik bosim o‘tkazishdir. **Shaming** - bu uyaltirish. Markaziy Osiyo davlatlarida uyaltirish madaniyati juda kuchli. Agar qiz bola yoki ayol kishi jinsiy yoki jismoniy zo‘ravonlik qurboni bo‘lsa, uni uyaltirish holatlari ham bo‘ladi. Oiladagi zo‘ravonlikka chidashni xohlamasa ham uyaltiriladi.

Oiladagi zo‘ravonlik (shuningdek, oila zo‘ravonligi yoki oilaviy zo‘ravonlik deb ham ataladi) oila sharoitida, masalan, [nikoh](#) yoki birgalikda yashashda sodir etiladigan [zo‘ravonlik](#) yoki boshqa zo‘ravonlik turidir. Oiladagi zo‘ravonlik ko‘pincha yaqin insoni yoki sherik zo‘ravonligining sinonimi sifatida ishlatiladi, u boshqa shaxsga nisbatan yaqin munosabatlardagi odamlardan biri tomonidan qo‘llanadi va munosabatlarda yoki sobiq turmush o‘rtoqlar yoki sheriklar o‘rtasida sodir bo‘lishi kuzatiladi. Keng ma’noda oiladagi zo‘ravonlik bolalar, ota-onalar yoki qariyalarga nisbatan zo‘ravonlikni ham o‘z ichiga oladi. U bir nechta shakllarni o‘z ichiga olishi mumkin; jismoniy, og‘zaki, hissiy, iqtisodiy, diniy, [reproduktiv](#) yoki jinsiy zo‘ravonlik kabi. Bu eng oddiy zo‘rlash shakllaridan tortib, nikoh davrida zo‘rlash va boshqa

zo‘ravonlik shakllaridan tortib jismoniy zo‘ravonlikgacha bo‘lishi mumkin, masalan, bo‘g‘ish, kaltaklash, [ayollarning jinsiy a‘zolarini kesish](#) va kislota tashlash kabi zararlashi yoki o‘limga sabab bo‘lishi mumkin bo‘lgan va insonni nazorat qilish uchun buyumdan foydalanishni o‘z ichiga oladi, misol tayoq. Maishiy [qotillik](#) toshbo‘ron qilish, kelinni yoqish, nomus uchun o‘ldirish va ba‘zan birga yashamaydigan oila a‘zolarining zo‘ravonligini o‘z ichiga oladi. 2015-yilda [Buyuk Britaniya](#) Ichki ishlar vazirligi oiladagi zo‘ravonlik ta‘rifini nazoratni o‘z ichiga olgan holda majburiy tarzda kengaytirgan.

Butun dunyoda oiladagi zo‘ravonlik qurbonlari ko‘pchiligini afsuski ayollar tashkil qiladi va ayollar zo‘ravonlikning yanada og‘ir shakllarini boshdan kechirishadi. [Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti \(JSST\)](#) hisob-kitoblariga binoan, har 3 ayoldan 1 nafari hayotining bir bosqichida oiladagi zo‘ravonlikka duchor bo‘lgan. Ular, shuningdek, erkaklarnikiga qaraganda, o‘zini himoya qilishda yaqin sherik zo‘ravonligidan foydalanishlari mumkin. Ba‘zi mamlakatlarda oiladagi zo‘ravonlik asosli yoki qonuniy deb qaralishi mumkin, ayniqsa ayol tomonidan haqiqiy yoki gumon qilingan xiyonat holatlarida. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, mamlakatdagi [gender tengligi](#) darajasi va oiladagi zo‘ravonlik darajasi o‘rtasida to‘g‘ridan-to‘g‘ri va sezilarli bog‘liqlik mavjud bo‘lib, shundan ko‘rinadiki, gender tengligi kamroq bo‘lgan mamlakatlarda oiladagi zo‘ravonlik ko‘proq sodir bo‘ladi. Oiladagi zo‘ravonlik butun dunyo bo‘ylab erkaklar va ayollar uchun eng kam qayd etilgan jinoyatlardan biridir. Bundan tashqari, erkaklar qurbonligi bilan bog‘liq ijtimoiy stigma fikrlar tufayli, oiladagi zo‘ravonlik qurboni bo‘lgan erkaklar tibbiyot xodimlari tomonidan e‘tibordan chetda qolish ehtimoli tabiiyki oshadi.

Oiladagi zo‘ravonlik ko‘pincha zo‘ravon ular bunga haqli deb hisoblaganda yoki bu maqbul, asosli yoki xabar qilinishi imkonsiz deb hisoblaganda sodir etiladi. Bu bolalar va boshqa oila a‘zolarida avlodlararo zo‘ravonlik zanjirini keltirib chiqarishi mumkin, ular bunday zo‘ravonlikni maqbul yoki ma‘qul degan ega bo‘lib qolishlari mumkin. Ko‘p odamlar o‘zlarini zo‘ravon yoki qurbon deb bilishmaydi, chunki ular o‘zlarining tajribalarini nazoratdan chiqib ketgan oilaviy nizolar deb hisoblashlari mumkin. Oiladagi zo‘ravonlikdan xabardorlik, idrok etish, ta‘riflash va hujjatlashtirish turli mamlakatlarda

juda farq qiladi. Bundan tashqari, oiladagi zo‘ravonlik ko‘pincha majburiy yoki yosh nikohlar orasida sodir bo‘ladi.

Ba’zi munosabatlarda zo‘ravonlik bir davr bo‘lishi mumkin, bunda keskinliklar kuchayadi va zo‘ravonlik harakati sodir bo‘ladi, keyin yarashuv va xotirjamlik davri keladi. Jabrlanuvchilar [izolyatsiya](#), kuch va nazorat, zo‘ravon bilan [travmatik bog'lanish](#), moliyaviy resurslarning yetishmasligi, qo‘rquv va uyat yoki bolalarni himoya qilish sababli uydagi zo‘ravonlik holatlarida tuzoqqa tushishi mumkin. Zarar yetkazish natijasida jabrlanuvchilar jismoniy nogironlik, tartibsiz tajovuz, surunkali sog‘liq muammolari, [ruhiy kasalliklar](#), cheklangan moliyaviy va sog‘lom munosabatlar o‘rnatish qobiliyatini boshdan kechirishi mumkin. Jabrlanuvchilar [Travma va travmadan so‘ng stress buzilishi \(TSSB\)](#) kabi jiddiy psixologik kasalliklarga duch kelishi mumkin. Zo‘ravonlik bilan oilada yashovchi bolalar ko‘pincha erta yoshdanoq psixologik muammolarni ko‘rsatadilar, masalan, qochish, tahdidlarga o‘ta hushyorlik va tartibga solinmagan tajovuzkorlik, bu esa jiddiy travmatizmga olib kelishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Donna J. King. Voices of Intimate Partner Homicide An Exploration of Coercive Control and Lethality. Routledge. 2024.
2. Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси фаолияти психологияси: Дарслик/ И.Исмаилов, Ў.Х.Мухамедов, М.З.Зиёдуллаев, Ё.Фарфиев ва бошқа; масъул муҳаррир Ш. Т. Икрамов. –Т., 2015. –Б. 114
3. Sunitha, P. "Domestic violence and theories". International Journal of Research in Economics and Social Sciences 6.12 (2016): 206-214.
4. Strong, Bryan. [The Marriage and Family Experience: Intimate Relationships in a Changing Society](#). Cengage Learning, February 16, 2010 — 447-bet. [ISBN 978-1133597469](#).
5. Finley, Laura. [Encyclopedia of Domestic Violence and Abuse](#). ABC-CLIO, July 16, 2013 — 163-bet. [ISBN 978-1610690010](#).